

TARSUS REDİF TABURU VE REDİF BİNALARI*

Sacit UĞUZ**
İpek DURUKAN**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 30/09/2023; Düzeltme/Revised: 23/10/2023

Kabul/Accepted: 24/10/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Uğuz, Sacit ve Durukan, İ. (2023). Tarsus Redif Taburu ve Redif Binaları. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 27-55. <https://doi.org/10.58853/dumad.1368943>

Özet

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askerî alanda yapılan en önemli icraatlardan biri redif sisteminin kurulması olmuştur. Bu sistem sayesinde terhis olan askerleri belirli bir süre askerlik sistemi içerisinde tutmayı başaran Osmanlı, böylelikle hem ziraatın sekteye uğramadan sürdürülmesini sağlamış hem de ülkenin her köşesinde her daim hazır kıta askerî birlikler konuşlandırmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Tarsus redif taburu, konuşlu bulunduğu bölgede asayişin muhafazası adına yürüttüğü faaliyetlerden başka çıkan isyanları bastırmak amacıyla Yemen'e de gönderilmiştir. Tarsus'taki en önemli askerî birlik olan redif taburunun Gözlükule'nin hemen kuzeyinde bulunan depo ve cephaneliklerinin konumu ve şehre yakınlığı tartışma konusu olmuş, her ne kadar şehrin dışına taşınması düşünülse de bulunduğu yerde yeniden inşa edilmiştir. Cumhuriyet yıllarında okul olarak kullanılan depo daha sonra yıkıldığı için günümüze kadar ulaşamamıştır. Cephanelik ise her ne kadar harap vaziyette olsa da günümüzde hâlâ ayakta durmaktadır. Ancak kubbeli yapısı nedeniyle halk arasında Duatepe Türbesi olarak bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarsus, Yemen, redif, depo, cephanelik

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, (e-posta: sacituguz@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-0412-8250).

** Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, (e-posta: ipekdurukan@mersin.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-7597-7380).

TARSUS REDİF BATTALION AND REDİF BUILDINGS

Abstract

One of the most important actions taken in the military field after the abolition of the Janissary Corps was the establishment of the redif system. Thanks to this system, the Ottoman Empire managed to keep the discharged soldiers in the military service system for a certain period of time, thus ensuring that agriculture continued without any interruption and stationed ready-made continental military units in every corner of the country. The Tarsus Redif Battalion, which is the subject of this study, was also sent to Yemen to suppress the riots, apart from the activities it carried out to maintain public order in the region where it was stationed. The location of the warehouses and ammunition depots of the Redif Battalion, the most important military unit in Tarsus, located just north of Gözlükule, and their proximity to the city became a matter of debate, and although it was considered to be moved out of the city, it was rebuilt in its current location. The warehouse, which was used as a school during the Republic years, has not survived to the present day because it was later demolished. The armory, although in ruins, is still standing today. However, due to its domed structure, it is known as Duatepe Tomb among the public.

Keywords: Tarsus, Yemen, redif, warehouse, armory

Giriş

18. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve aynı yüzyılın sonlarında *Nizâm-ı Cedid* adı altında daha sistemli bir şekilde devam eden ve etkisini daha çok askerî alanlarda hissettiren düzenlemelerin, kendisinden sonra yapılan reform hareketlerinin de temelini oluşturduğu bilinmektedir. Devlet 19. yüzyıla gelindiğinde geçmişle olan bağını tam olarak koparamasa da sosyal, iktisadî ve siyasî hayatında bazı değişikliklere giderek, kurumlarını kapsamlı bir şekilde yeniden organize etmeye başlamıştır. Bu dönemdeki reform hareketlerinin, yeni yöntemlerin ve düzenlemelerin Osmanlı Devleti'nde denenmesi ve yerleştirilmesi çabasının yanında belki de en önemli özelliği, mutlak merkezi otoriteyi yeniden gerçekleştirme çabasıdır (Ergenç, 2013, s. 366). Bu bağlamda II. Mahmud, Tanzimat, II. Abdülhamid ve İttihatçılar döneminde merkezî otoritenin daha da kuvvetlendiği ve bu otorite tarafından oluşturulan yeni kurumların memleket dahiline yayıldığı görülmektedir (İnalçık ve Quataert, 1997, s. 93).

II. Mahmud döneminde, Osmanlı askerî teşkilatında gelenekçi düşünce ruhunun dışına çıkıldığının göstergelerinden birisi de Yeniçeri Ocağının lağvedilmesinden sonra oluşturulan ve neredeyse 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı askerî teşkilatında önemli bir rol oynayan "*Redif Askeri*" uygulamasıdır. Aslında 18. yüzyılın ortalarından itibaren askerî alanda bazı düzenlemeler yapılmaya başlanmıştı. Ancak bu düzenlemelerin hiçbiri istenilen nitelikte bir ordu kurulmasına olanak vermemişti. Nihayetinde II. Mahmud kendisinden önce başlayan

reform hareketlerinden de esinlenerek, modern anlamda batılı devletlerin askerî teşkilatlarına benzer bir ordu kurabilmek amacıyla, öncelikle 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağını kaldırdı ve yerine “*Asakir-i Mansûre-i Muhammediye*” adını verdiği modern bir ordu kurdu. 1826 Temmuz’unda yayınladığı “*Asakir-i Mansûre-i Muhammediye Kânûnnâmesi*”ne göre kurulan bu yeni ordu, 1500 kişiden oluşan ve “*tertib*” adı verilen sekiz birliğe ayrılmıştı. 1828’de ordu teşkilatında bazı değişikliklere gidilerek, tertib yerine alay, kol yerine tabur, saf yerine ise bölük tabirlerinin kullanılması kabul edildi ve her alayın 500’er mevcutlu üç taburdan oluşmasına karar verildi. 1837’de de askerî işlerin görüşüldüğü ve düzenlemelerin yapıldığı *Dâr-ı Şurâ-yı Askerî* kurulmuş ve ordunun modernize edilmesi amacıyla, yabancı devletlerle ilişkiler yoğunlaştırılmıştır (Çadırcı, 1963, s. 64; Berkes, 2002, s. 190).

Ancak yeni kurulan ordunun sınırları hâlâ çok geniş olan devleti koruması pek mümkün görünmüyordu. Nitekim ordunun, önce Rus ardından da Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın kuvvetlerine yenilmesi bunun bir göstergesiydi. Ayrıca dönemin maddi şartları da asker sayısını artırmaya imkân vermiyordu. Zira savaş dönemlerinde taşradan toplanan askerlerin orduda devamlı kalmaları, maddi açıdan mümkün olamadığı gibi aynı zamanda tarımsal faaliyetlerin de etkilenmesine yol açıyordu. Bu hususlar göz önüne alınarak, hem gerektiğinde eğitilmiş askeri hazırda bulunduracak hem de tarımla uğraşanların işleri aksatmayacak bir çözümün bulunması yoluna gidildi. Bu bağlamda *Redif-i Asâkir-i Mansûre* adı altında oluşturulması düşünülen askerî birlikler için, 8 Temmuz 1834’te *Redif Nizâmnâmesi* yürürlüğe konuldu (Kütükoğlu, 1982, s. 127). 1834 Ağustosunda toplanan Meclis-i Şurâ’da “*Redif Askerî Teşkilâtı*”nın kurulmasına ve her sancakta 1426 kişilik dörder bölüklü birer redif taburunun oluşturulmasına karar verildi. Ayrıca idarî mekanizmanın taşrada görevli üst yöneticileri de bu birliklerden sorumlu tutuldu. Redif taburlarının oluşturulmasındaki amaç, yeni kurulan orduya destek sağlamak ve halkı uzun süre mecburî hizmet altında tutmadan kendi bölgelerinde eğiterek, buldukları bölgenin güvenliğini sağlamaktan ibaretti. Bu kapsamda Anadolu ve Rumeli vilayetlerinde hangi sancaklarda ne kadar asker toplanacağı üzerine çalışmalara başlanmış, nüfusu istenilen miktarda asker çıkaramayacak durumda olan kazaların, çevre kazalarla birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Redif birliklerinin öncelikle Anadolu’da Ankara, Çankırı ve Afyonkarahisar gibi sancak merkezlerinde oluşturulduğu, daha sonra diğer sancaklara da yayıldığı görülmektedir (Çadırcı, 1963, s. 68-71; Özcan, 2007, s. 527; Ünal, 2008, s. 41; Kara, 2018, s. 385).

Redif birliklerinin kuruluş aşamasında bazı karışıklıkların çıkması üzerine, 1836’da yeni düzenlemelere gidilerek, redif teşkilatı bulunan sancakların belirli merkezlere bağlanması

kararlaştırıldı. Prusya askerî teşkilatı tarzında yapılan bu düzenlemelerde Prusyalı bir Paşa olan Helmuth von Moltke'den faydalanıldı. Buna göre, sancak merkezine gidip eğitim görmesi planlanan redif birlikleri sayesinde sancak merkezlerinde sürekli asker bulunabilecekti. Bu düzenlemeler çerçevesinde redif askerlerinin giderlerini karşılamak için bir de *Redif-i Mansûre Hazinesi* oluşturularak Anadolu ve Rumeli'deki birçok bölgenin geliri de buraya bağlandı. Ayrıca Redif teşkilatının daha iyi işler bir hale getirilmesi için yapılan diğer bir değişiklik de redif taburlarının bulunduğu sancakların grup grup bir araya getirilerek, birer müşirin idaresine verilmesiydi. Bu bağlamda Anadolu'da Bursa, Ankara, Konya, Aydın ve Erzurum olmak üzere 5 adet müşirlik bölgesi oluşturuldu (Kütükoğlu, 1982, s. 139-141).

1843'te askerî alandaki eksiklikleri gidermek amacıyla yapılan yeni düzenlemelerle ordunun yedek kuvveti haline getirilen redif birlikleri, askerlik hizmetlerini bitirdikten sonra terhis edilecek ve memleketlerinde yedi yıl süre ile redif askeri olarak hizmette bulunacaklardı. Ayrıca devletin coğrafi konumuna göre ordunun, İstanbul, Üsküdar/İstanbul, Manastır, Elazığ ve Şam olmak üzere beş bölgeye ayrılmasıyla birlikte, ilk dönemlerde büyük sancak merkezlerinde kurulan redif birliklerinin daha geniş bir alana yayılmasına olanak verildi (Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları, 1994, s. 9; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793–1908), s. 201; Ünsal, 2007, s. 68; Çadırcı, 1997, 316-317).

Redif teşkilatında asıl köklü değişiklikler 1869'da yapıldı. Dönemin ihtiyaçlarına göre 1843 düzenlemesi biraz daha genişletilerek ordu sayısı yediye çıkarıldı ve bütün kuvvetler *Nizâmiye, Redif ve Müstahfız* olmak üzere üç kısma ayrıldı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793–1908), s. 206-207). Bu şekilde yirmi yıl olan askerlik süresinin altısı Nizâmiye'de, altısı Redif'te ve geri kalan sekiz yılı da Müstahfız adı altında gerektiğinde kendilerinden yararlanmak üzere oluşturulan askerî sınıfta geçirilecekti. Askerlik süresinin uzamasından dolayı redif birlikleri, "*mukaddem ve tâlî*" olmak üzere iki gruba ayrıldı. Bu bağlamda redif birlikleri, altı yıl olan görev sürelerinin ilk üç yılını mukaddem sınıfında, son üç yılını ise tâlî sınıfında geçireceklerdi (Tunalı, 2003, s. CXII, CXXXVI-CXXXVII; Düstûr, V, 1937, s. 571-695). 1886'da ise, Alman Goltz Paşa'nın da yer aldığı bir ıslahat komisyonu tarafından hazırlanan yeni bir kanunla, redif birliklerinde hizmet süresinin artırılıp dokuz yıla çıkarıldığı görülmektedir (Özcan, 2007, s. 526).

Osmanlı ordusunun Balkan savaşlarında ağır bir yenilgiye uğraması, orduda tekrar birtakım düzenlemelerin yapılmasını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda Almanya'dan Liman Von Sanders Paşa'nın başkanlığında bir ıslahat heyeti getirilerek, 1913'te *Teşkilât-ı 'Umûmiye-i 'Askeriyye Nizamnâmesi* çıkarılmış ve buna göre; dört ordu müfettişliği ile

bağımsız 7. kolordu ve yine bağımsız 21. ve 22. tümenler şeklinde düzenlenen yeni Osmanlı ordu teşkilatında, redif birlikleri de müstahfız bölüklere dönüştürülmüştür. Böylece redif sistemi fiilen sona ermiştir (Özgen, 2016, s. 54).

Osmanlı ordusunda özellikle 19. yüzyılda görülen değişim ve gelişim, ordunun kalelerden kışlalara geçmesine de neden olmuştur. Bu dönemde görülen merkezileşmenin de bir tezahürü olarak ülkenin her köşesinde devlet otoritesinin hissettirilmesi çabaları ve taşrada meydana gelen hadiselere daha hızlı müdahale etme ihtiyacı, zaten bu amaçla kurulmuş olan redif birliklerinin konuşlanacağı kışlaların inşasını zorunlu kılmıştır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde redif binalarının inşası hız kazanmış ve ülkenin dört bir yanında adeta bir inşaat seferberliği başlatılmıştır. Redif binaları, askeri binalar içinde günümüzde örneklerine sıkça rastlanan en büyük yapı gruplarından. Bu binaların birçoğu askerî maksatlarla günümüze kadar kullanılmıştır. Ayrıca mimarisi uygun olduğu için farklı amaçlarla kullanılanları da mevcuttur. Zamanla hangi amaçla inşa edildiği unutulmuş birçok redif binası, cephaneliği ve deposu günümüzde ayakta kalma mücadelesi vermektedir (Özgen, 2016, s. 9).

Bu çalışmada; Tarsus redif taburu ve faaliyetleri ile Tarsus redif taburu binaları, yeniden inşa edilen redif deposu ve cephaneliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konu ile doğrudan ilgili literatürde herhangi bir çalışma ise bulunmamaktadır. Çalışmanın ana kaynağını Osmanlı Arşivi vesikaları oluşturmakla birlikte, salnameler ve konu ile ilgili araştırma ve inceleme eserlerden de faydalanılmıştır.

1. Tarsus Redif Taburu ve Faaliyetleri

18. yüzyılda Adana eyaletine bağlı bir sancak konumunda olan Tarsus, 19. yüzyılın başlarında da mevcut idarî statüsünü korumuştur. Ancak 1832'de Osmanlı ordularının Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'ya yenilmesi üzerine Adana ve Tarsus 1840 yılına kadar İbrahim Paşa'nın yönetiminde kalmıştır. Bu tarihte Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasında imzalanan Londra antlaşmasıyla Adana ve Tarsus tekrar Osmanlı yönetimine geçmiş ve Tarsus yeniden eski statüsüne kavuşmuştur. 1867'de ise, *Vilâyet-i Umûmiye Nizâmnamesi* ile bir sancak merkezi olmaktan çıkarılan Tarsus, Halep vilayetine bağlanan Adana sancağının bir kazası olmuştur. 1877'de Adana'nın Halep vilayetinden ayrılmasıyla tekrar Adana vilayetinin paşa sancağı olan Adana'ya bağlı bir kaza merkezi haline getirilmiştir. 1889'da Mersin kazası sancak merkezi haline getirilince, Tarsus da kaza statüsü ile buraya bağlanmıştır. Günümüze kadar da aynı statü ile idarî yapılanmadaki yerini muhafaza etmiştir (BOA. ADVN.NŞT. 16/89-94; Yörük, 2015, s. 35-39; Başar, 1997, s. 19; Akgündüz, 1993, s. 119, 120; Adana Vilayet Salnamesi/AVS, 1308, s. 82; AVS, 1309, s. 104; Uğuz, 2019, s. 57).

Redif birliklerinin oluşturulmasındaki en önemli etken, yeni kurulan ordunun sayıca yetersiz olması ve bunun da iç güvenliğinin sağlanmasında sorunlar ortaya çıkarmasıydı. Nitekim 1843'te yapılan askerî düzenlemelerle redif teşkilatının kapsamı ilerleyen süreçte daha da genişletilmiştir. Tarsus Redif Taburunun da bu genişleme sürecinde kurulduğu söylenebilir. Zira Çukurova'nın önemli yerleşimlerinden biri olan Tarsus, jeo-stratejik olarak da önemli bir konumda bulunmaktaydı ve şehirde devamlı bir askeri birliğin varlığı önem arz etmekteydi.

Tarsus redif taburu ile ilgili ilk bilgiler, Macar asıllı bir Osmanlı Paşası olan Ömer Naili'nin *Fenn-i Harp ve Tarih-i Askerî* adlı eserinde yer almaktadır. Adı geçen eserde, 1. Adana ve 2. Tarsus, 3. Maraş ve 4. Elbistan redif taburlarının 1865 tarihinde merkezi Şam'da bulunan 5. Ordunun 6. Alayına bağlı oldukları belirtilmektedir. Ancak yine aynı eserde 5. ve 6. Orduların redif taburlarında hâlâ redif askeri teşkil olunmadığı, ancak çalışmaların devam ettiği ifade edilmektedir (Ömer Nâilî, I, 1283, s. 100-102). Anlaşıldığı kadarıyla bu eser basıldığı 1865 yılında Tarsus redif taburunun da bulunduğu 5. Orduya bağlı redif birliklerinin yerleri belirlenmiş olsa da asker alımları henüz gerçekleştirilmemiş durumdadır.

Tarsus redif taburunun idarî statüsü hakkında bilgi alınabilecek diğer bir kaynak da sâlnâmelerdir. Gerek vilayet salnamelerinde gerekse askerî salnamelerde Tarsus redif taburunun idarî şemasını görmek mümkündür. Mevcut salnameler içinde en erken tarihli olarak 1289/1872 tarihli Adana vilayet salnamesinde Tarsus redif taburu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre 5. orduya bağlı 6. alay içerisinde yer alan Tarsus redif taburundan başka Adana merkez, Misis, Payas, Osmaniye ve Belen'de aynı alaya bağlı diğer taburlar konuşlanmıştı. İlgili salnameye göre 1872 yılında Tarsus redif taburunun ümera ve zabitanının isimleri ve rütbeleri şu şekildedir (AVS, 1289, s. 136):

Tablo 1: 1872 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Ahmed Tevfik Efendi	Binbaşı
Mahmud Efendi	Sağ Kolağası
Hüseyin Ağa	Sol Kolağası
Mehmed Hamdi Efendi	Tabur Kâtibi
Memiş Ağa	Yüzbaşı
Abdülmecid Ağa	Mülazım-1 Evvel
Edhem Ağa	Yüzbaşı
İsmail Ağa	Mülazım-1 Evvel
Mustafa Ağa	Yüzbaşı
Mustafa Ağa	Mülazım-1 Evvel
Reşid Ağa	Yüzbaşı
Mehmed Ağa	Mülazım-1 Evvel

Ahmed Ağa	Yüzbaşı
Ahmed Ağa	Mülâzım-ı Evvel
Hasan Efendi	Yüzbaşı
Hamza Ağa	Yüzbaşı
Ahmed Efendi	Yüzbaşı

1290/1873 tarihli salnamede de Tarsus redif taburu ile ilgili benzer bir listenin bulunduğu ve mevcut taburların yanına yine 6. alaya bağlı olarak İçel redif taburunun da eklendiği görülmektedir (AVS, 1290, s. 127, 128). İlerleyen yıllara ait vilayet salnamelerinin bazılarında da Tarsus redif taburu ile ilgili aynı minvalde bilgilere yer verilmiştir.

1865-1908 yılları arasında yayımlanan askerî sâlnâmeler, son dönem Osmanlı askerî teşkilatı hakkında birincil kaynaklar arasındadır (Ünal, 2008, s. 203-219). Askerî salnamelerde de vilayet salnamelerinde olduğu gibi redif taburlarının bağlı buldukları birlikler ve taburların ümera ve zabitan listeleri ve rütbeleri bulunmaktadır.

Buna göre; 1306/1890 tarihli askerî sâlnâmede Tarsus mukaddem redif taburu, 24. fırkaya bağlı 48. sancağın (Urfa) 96. alayının ikinci taburudur. Alayın birinci taburu Adana'da, üçüncü taburu Elbistan'da, dördüncü taburu ise Kozan'da bulunmaktadır (Salname-i Askerî/SA, 1306, 631-641). Adı geçen sâlnâmede Tarsus redif taburunun ümera ve zabitanları ile bunların rütbeleri şu şekildedir:

Tablo 2: 1890 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Mehmed Efendi	Binbaşı
Halil Efendi	Kolağası
Mahmud Efendi	Tabur Kâtibi
Ali Usta	Tüfenkçi
Ahmed Efendi	Yüzbaşı
Mehmed Ağa	Yüzbaşı
Ali Efendi	Yüzbaşı
Ali Efendi	Yüzbaşı
Mehmed Efendi	Yüzbaşı-i sâni
Mehmed Ali Ağa	Yüzbaşı-i sâni
Mehmed Efendi	Mülâzım-ı evvel
Raşid Efendi	Mülâzım-ı sâni/Depo me'mûru
Ali Efendi	
Mahmud Efendi	
Ahmed Ağa	
Mustafa Ağa	

1311/1895 tarihli askerî salnamede de Tarsus redif taburu bu kez 20. Adana redif fırkasının 77. alayının üçüncü taburu olarak yer almaktadır. Alayın birinci taburu Adana'da, ikinci taburu Karaisalı'da, dördüncü taburu ise Mersin'de bulunmaktadır (SA, 1311, s. 733-736; AVS, 1312, s. 251-261; AVS, 1318, s. 230-234).

Tablo 3: 1895 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

İbrahim Şerif Efendi	Binbaşı
Halil Efendi	Kolağası
Mahmud Efendi	Tabur Kâtibi
Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Ahmed Efendi	Yüzbaşı
Mehmed Ali Ağa	Yüzbaşı
Ali Efendi	Yüzbaşı
Osman Nuri	Mülâzım-ı evvel
Abdo Ağa	Mülâzım-ı evvel
Mehmed Efendi	Mülâzım-ı evvel
Mustafa Efendi	Mülâzım-ı sâni
Mahmud Efendi	Mülâzım-ı sâni
Mustafa Efendi	Mülâzım-ı sâni
Said Efendi	Mülâzım-ı sâni
Raşid Efendi	Depo me'mûru
Ali Usta	Tüfenkçi
Mahmud Efendi	Tüfenkçi

1324/1908 tarihli redif alaylarının listesinin yer aldığı bir askerî salnamede, Tarsus redif taburu, 77. Adana redif alayının üçüncü taburu konumundadır (SA, 1324, s. 773-774).

Tablo 4: 1908 Tarihinde Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Ahmed Ağa	Yüzbaşı
Haydar Efendi	Yüzbaşı
Mustafa Faik Efendi	Yüzbaşı
Mustafa Faik Efendi	Mülâzım-i evvel
Abdo Ağa	Mülâzım-i evvel
Mehmed Efendi	Mülâzım-i evvel
Mustafa Efendi	Mülâzım-i sâni
Said Efendi	Mülâzım-i sâni

Mevcut son Adana Vilayet Salnamesi olan 1320/1903 tarihli salnamede ise Tarsus redif taburu; 5. orduya mensup 20. Adana redif fırkasına bağlı, 77. Adana redif alayının 3. taburu olarak ifade edilmiştir. Alayın 1. Taburu Adana merkezde, 2. Taburu Karaisalı'da, 4. Taburu

Mersin’de konuşlu bulunmaktadır. Salnameye göre Tarsus taburunda görevli ümera ve zabitanın ismi ve rütbeleri şu şekildedir (AVS, 1320, s. 223-234):

Tablo 4: 1895 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Atıf Efendi	Binbaşı
Lütfi Efendi	Tabur Kâtibi
Halid Efendi	Mülâzim-i evvel-Depo Memuru
Ali Ağa	Tüfenkçi Ustası
Mustafa Efendi	1. Bölük Yüzbaşısı
Ahmed Efendi	2. Bölük Yüzbaşısı
Mehmed Ağa	3. Bölük Yüzbaşısı
Münhal	4. Bölük Mülâzim-i Sânîsi
Mustafa Ağa	4. Bölük Mülâzim-i Sânîsi

Aynı salnamede mevcut taburlara ek olarak her tabur için bir ilave taburun da bulunduğu görülmektedir. Buna göre Tarsus ilave taburunda bir kolağası dört de mülâzımı-ı evvel rütbesinde komutan bulunmaktaydı.

Tarsus redif taburunun kuruluş amacına uygun olarak gerek imparatorluğun muhtelif yerlerinde gerekse Tarsus ve çevresinde asayişin sağlanmasında ve muhafazasında önemli görevler üstlendiği vesikalara yansımıştır. Girit meselesinin yeniden kızıştığı 1889 yılında, genel asayişin sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması için 40.000 kişilik bir kuvvet adaya gönderildi (Ünsal, 2009, s. 56). 1890 tarihli bir vesikada Girit’te bulunan Tarsus redif taburundan bahsedilmektedir. Buradan da anlaşıldığına göre Girit’in asayişinin sağlanması için Tarsus redif taburu da görevlendirilmiş ve 1890’da Yunan çetelerinin dağıtılmasında görev almıştır (BOA. Y.PRK.ASK. 60/39).

Yüzyılın sonlarına doğru Çukurova’da Ermenilerin giderek artan kışkırtıcı faaliyetleri ve taşkınlıklarının önlenmesinde bölgedeki redif taburları önemli bir rol üstlenmiştir. Zira iç güvenliğin sağlanması hususunda devletin elindeki en önemli güçlerden biri şüphesiz her an hazır kıta bekleyen redif askerleri idi. 1895’te Çukurova’da Ermeni faaliyetlerinin artmasıyla, Adana, Mersin, Tarsus ve Karaisalı redif taburları hep birlikte silah altına alınmıştır. Bu süreçte bölgedeki asayişin temini için mevcudu 800 nefer olan Adana taburu ile 600’er nefere sahip Tarsus ve Mersin taburlarındaki asker sayısının 1000 nefere çıkarılmasına karar verilmiştir (BOA. Y. PRK. UM 33/28; Uğuz, 2019, s. 79). Ayrıca Tarsus redif deposunun korunması için de fazladan 100 asker daha istenmiştir (BOA. Y. MTV 130/133).

Tarsus redif taburunun bir diğer önemli görev mahalli ise Yemen olmuştur. Osmanlı Devleti otoritesinin tam olarak nüfuz edemediği Yemen, özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru isyanların ve iç karışıklıkların arttığı, asayişin giderek bozulduğu bir bölge hâline

gelmiştir. Ahmed Muhtar Paşa'nın komutasında 1872'de Yemen'de yürütülen harekâtlar neticesinde yeni bir idarî ve askerî teşkilatlanmaya gidildi. Buna göre Sana merkezli Yemen Vilayeti kuruldu. Ayrıca Hicaz bölgesini de içine ve merkezi Sana olan 7. Ordu teşkil edildi. Osmanlı Devleti bünyesindeki diğer bütün ordular asker ihtiyacını kendi mıntıklarından karşılarken 7. Ordunun ihtiyacı 4. ve 5. Ordu mıntıklarından karşılanıyordu. Sonradan bu uygulama genişletilerek diğer ordu mıntıklarından da asker alımına başlandı. Yemen'deki isyanlar ilerleyen yıllarda da devam etti. 1891, 1898, 1903, 1905 ve 1911 yıllarında büyük isyanlar çıktı. İmam Hamidüddin liderliğindeki isyanlar nedeniyle özellikle 1891 ve 1897-1898 yıllarında önemli askerî harekâtlar düzenlendi (Çakaloğlu, 2010, s. 101).

1902 yılında Yemen vilayetine bağlı Asir taraflarında meydana gelen hadiseler Tarsus redif taburunun Yemen'e gönderilmesine neden oldu. Asir Sancağı'na bağlı Gamed kazasında bazı kabilelerin silahlanarak askerî kabilelere saldırması, yağmalaması ve bazı askerleri şehir etmesi bu hadiselerin ilk başlangıcını teşkil etmiştir. 5 Ekim 1903'te Asir kumandanı Mirliya Ahmed Lütfi Paşa, Asir mutasarrıfı İsmail Bey daha önceden eşkıyanın eline geçmiş olan silahları geri almak ve tahakkuk eden vergileri tahsil etmek için 1.600 mevcutlu bir kuvvetle Gamed'e gitti. Zehran nahiyesine vardığında kabilelerin direnişi ile karşılaşan askerler zor duruma düştü. Bu durumdan cesaret alan Gamed civarındaki diğer aşiretler de saldırıya geçti. Kumandan Ahmed Lütfi Paşa ve Mutasarrıf İsmail Bey'in şehit düşmesi üzerine asker tamamen dağıldı. Çok sayıda asker şehid oldu. Kurtulabilenler Konfede, Taif ve Mekke gibi şehirlere ulaştılar (Çakaloğlu, 2016, s. 120).

Bu olaydan sonra Asir sancağında asker sayısı oldukça azaldığından ciddi bir güvenlik sorunu ortaya çıktı. Nitekim Gamed'deki hadiselerden sonra iyice cesaretlenen eşkıya Asir sancağının merkezi olan Abha şehrini muhasara etti. Asir'e bölgesine Yemen'in başka bölgelerinden birlik kaydırmak da mümkün değildi. Bu durumda Yemen vilayetinde kurulmuş olan askerî tertibatın bozulacak ve yeniden isyan etmek için fırsat bekleyen İmam Hamidüddin'e fırsat doğacaktı. Bu nedenle Asir bölgesine dışarıdan asker sevkinden başka çare bulunmamaktaydı. İlk etapta Hicaz fırkasından 4 taburun Asir'e gönderilmesi yönünde irade çıktı. Ancak bu kadar askerle yapılan destek eşkıyanın bertaraf edilerek asayişin yeniden sağlanması için yeterli değildi. Bunun üzerine Yemen'e yeni askerî birlikler sevk edilmesi için çalışmalar başlatıldı. Seraskerlik makamı Adana redif fırkasına bağlı 4 taburun bu iş için uygun olduğuna karar verdi. Çünkü bu taburlar zaten silah altındaydı ve konuşlu buldukları yerler de Akdeniz sahilindeydi. Daha sonra sevk edilecek taburların sayısı 8'e çıkarıldı. Bu taburlar

Tarsus redif taburunun da içinde bulunduğu Adana redif livasını oluşturan taburlar idi (Çakaloğlu, 2016, s. 121).

Yapılan hazırlıklardan sonra redif birlikler konuşlu buldukları mahallerden vapura binecekleri Mersin'e doğru hareket ettiler. Zaten Mersin'de bulunan Mersin redif taburu ile Adana ve Tarsus taburları ilk gelenlerdi. Askerleri Yemen'e götürmek için Odesa Vapuru kiralanmıştı. Vapur 6 Kasım'da Mersin'e geldi. Adana redif livası kumandanı Mirliya Hamdi Paşa komutasında Mersin, Tarsus ve Adana taburlarına mensup 2.011 asker vapura bindirildi. Vapurun kapasitesi ile ilgili olsa gerek diğer taburların sevki sonraya bırakıldı. Askerlerle birlikte askeri teçhizat ile 100 bin kıyve un yüklendi ve aynı günün akşamı yapılan merasimle dualar eşliğinde vapur limandan ayrıldı (BOA. DH.MKT. 792/77).

Bu arada Gamed'de meydana gelen olaylardan sonra devlet tarafından görevlendirilen mahalli şeyhler ve hatırlı kimseler, gasp edilen silahların geri verilmesi hususunda isyancıları ikna etmeye çalışıyordu. Ayrıca daha önceden gönderilen 5.000 askerin büyük çoğunluğu da Asir'e intikal etmişti. İsyancıların saldırıları da durmuş ve isyan hadisesi daha da büyümemişti. Bu nedenle vaziyetin yeniden değerlendirilmesi gereği hasıl olmuştur. Geride kalan beş taburun sevkine ihtiyaç olup olmadığı Meclis-i Vükelada tartışılmış ve meselenin nasihat yoluyla çözüme kavuşturulabileceği kanaati hasıl olmuştur. Bu nedenle gönderilmiş olan kuvvetlerin yeterli olacağı, yeni asker sevkine gerek olmadığı yönünde karar alınmıştır. Sevk edilmeyi bekleyen beş tabur terhis edilmiş, Yemen'e gönderilen üç taburun ise bayram sonrasına kadar orada kalması, sonrasında ise eğer şartlar uygun olur ise memleketlerine gönderilerek terhis edilebilecekleri belirtilmiştir (BOA. BEO. 2507/187990; Çakaloğlu, 2016, s. 125, 126).

Odesa Vapuru sekiz günlük bir yolculuktan sonra 14 Kasım'da Hudeyde'ye vardı. Aslında vapurun Asir bölgesindeki karışıklıkları düzeltmek için Konfede'ye gitmesi planlanmıştı. Zaten askerlerin yukarıda bahsedilen 12 Kasım tarihli irade-i seniyye nedeniyle kısa bir süre sonra terhis edilmeleri kuvvetle muhtemel görünüyordu. Bu nedenle Yemen'in iç bölgelerine gönderilmeleri de mümkün değildi. Burada kaldıkları süre zarfında redif taburları Hudeyde'ye bağlı Beytülfakih kazasında yaşayan Zeranik isimli bir kabile üzerine gönderildi. Söz konusu kabile yıllardır vergi vermedikleri gibi soygunculuk ve gasp faaliyetleri yürütüyordu. Yirmibeş günde bu kabileyi itaat altına alan redif birlikleri görev sonrası tekrar Hudeyde'ye döndü. Bu sırada Asir taraflarında isyancılar tekrar hareketlendi. Asir Mutasarrıfı Ferik Hadi Paşa'nın kuvvet talep etmesi üzerine, 27 Aralık'ta Meclis-i Vükela tarafından Hudeyde'de bulunan Tarsus, Mersin ve Adana taburlarının o bölgeye sevkine karar verildi. Ancak bu sevkiyat vapurlarının tedarikinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle hemen yapılamadı.

Askerler Asir sancağına bağlı Konfede'ye ancak 1904 yılının ocak ayının sonlarında ulaşabildi. Ancak askerlerin buraya gelmelerine neden olan isyan da bu süre zarfında büyümemiştir. Bu nedenle herhangi bir harekât yapılmadı. Gamed tarafında bulunan eşkıya üzerine ise yeterli sayıda asker olmadığı için harekât düşünülmedi. Takviye birlikler de gelmedi. Tarsus, Mersin ve Adana redif taburları Konfede'de nişan talimi, vergi tahsilatı ve eşkıya takibi gibi işlerle günlerini geçirdi. Ancak kuraklık, aşırı sıcak, havanın ve suyun kötü olması nedeniyle hastalıklar ve ölümler başladı. 1904 yılının aralık ayına kadar yaklaşık bir yılda 500'den fazla asker ölmüş, geri kalanların ise dayanacak gücü kalmamıştı (Çakaloğlu, 2016, s. 127-128).

Bu arada Yemen tarafında İmam Hamidüddin'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu İmam Yahya isyan etmişti. İsyanın giderek büyümesi ve Aralık 1904'te Sana'nın kuşatılması bölgeye asker sevkini gündeme getirdi. Bu durumda ilk akla gelen de Konfede'de bulunan Tarsus, Mersin ve Adana redif taburları idi. Taburların Hudeyde'ye sevkine ilgili 11 Aralık 1904'te irade-i seniyye çıktığında aslında askerlerin terhis vakti gelmişti (BOA. Y.MTV. 269/9). Ayrıca içerisinde buldukları kötü şartlar nedeniyle asker oldukça yıpranmış durumdaydı. Ancak durumun ciddiyeti başka bir alternatif bırakmamış, başka yerlerden sevk edilen asker gelinceye kadar isyancıları durduracak, en azından zaman kazandıracak tedbirlerin bu üç tabur ile alınması zorunluluk hâline gelmişti. Ancak terhis zamanı gelmiş askerleri yeni bir görev bölgesine sevk etmek kolay değildi. Nitekim terhis olacakları düşüncesiyle Konfede limanına gelen askerler, Hudeyde'ye gideceklerini öğrenince vapura binmeyi reddettiler (Çakaloğlu, 2016, 129). Tabur komutanının nasihatleri sonucu sadece Tarsus taburu vapura binse de Mersin ve Adana taburları hiçbir surette vapura bindirilemedi. Bu sırada vapura binmiş olan Tarsus taburundan 19 asker inerek orada bulunan Adana ve Mersin taburlarının isyancı askerine katıldı. Vapurda bulunan askerleri de aşağıya davet ve isyana teşvik etmekten geri kalmadılar. İsyancıları geride bırakarak iskeleden hareket etmeyi başaran vapur Halif İskeleyesine vardı. Bu sırada Konfede'de kalan İsyancı askerler ikna edilerek vapura binmeyi kabul etmişler ve onlar da Halif'e gelmişlerdi. Ancak vapura binecekleri sırada yine vazgeçen askerler isyanlarına devam ettiler (BOA. Y.MTV. 297/89; BOA. Y.PRK.BŞK. 73/108). Bunun üzerine Tarsus taburu askerlerini taşıyan vapur Hudeyde'ye doğru hareket etti. Ancak bu sefer de vapurda bulunan Tarsus taburu isyan etti ve vapuru ele geçirerek Kamran Adasına yönlendirdi. Hükümet geride kalan Mersin ve Adana taburlarının isyanı sonlandırması için her ne kadar nasihat yollu çalışmalar yaptıysa da faydası olmadı. O sırada Cidde'den Konfede'ye, oradan da Hudeyde'ye erzak taşıyan Epros isimli bir Yunan vapuru limanda iken askerler tarafından ele geçirildi ve vapur Konfede'den Mersin'e doğru hareket ettirildi (BOA. Y.A.HUS. 484/105). Bu sırada 16 Şubat'ta Mersin ve Adana taburlarının terhis edilmesi ve silahlarının Mersin limanında

toplanması hususunda irade çıktı. Epros vapuru Süveyş'te altı gün durakladıktan sonra da Port Said üzerinden 1 Mart 1905 tarihinde Mersin'e geldi. İlerleyen günlerde Tarsus taburunun askerleri de Mersin'e getirildi ve burada silahları toplanan Tarsus, Mersin ve Adana taburlarının efradı terhis edildi (BOA. Y.PRK.UM. 74/68; BOA. Y.MTV. 272/124). Yaşanan bu itaatsizlik olaylar nedeniyle subaylar ve elebaşı konumundaki askerler divan-ı harpte yargılandı. Yürütülen tahkikat neticesinde isyancı askerlere çeşitli sürelerde prangabentlik cezası ve sürelerinin bitiminde yeni baştan nefer kaydedilmeleri gibi cezalar verildi (BOA. Y.MTV. 297/89).

2. Tarsus Redif Deposu ve Cephaneliği

Redif askerî teşkilatının oluşturulmasıyla birlikte özellikle taşrada, yeni kurulan bu birliklerin kışla, depo ve cephanelik gibi ihtiyaçları da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda redif taburlarının bulunduğu yerlerde, karargâh merkezi, toplantı yeri ve askerî malzemelerinin muhafaza edileceği depo ve cephanelikler inşa edilmiştir (Düstür, V, 1937, s. 575-576; Çadircı, 1963, s. 316). Özellikle stratejik bölgelerde redif birlikleri için kışla inşaatlarına başlanmış ve bu yapılaşma faaliyetleri ile askeri düzenlemeler bir arada yürütülmüştür.

Bilindiği üzere Osmanlı yönetim sistemindeki yapısal değişim mekâna da yansımış ve buna bağlı olarak kentin yerleşim algısında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda hükümet konağı, belediye binası, hastane, okul, hapisane, mahkeme gibi farklı işlevlerin yürütüldüğü binalar yapılarak, belirli kurallar ve talimatlar çerçevesinde kentin içine yerleştirilmiştir. İlk dönemlerde orduya ait kışla, depo, cephanelik gibi doğrudan kent dokusu ile ilişkisi bulunmayan binalar, kentin hemen dışına inşa edilmiştir. Ancak zaman içerisinde kentin gelişmesiyle birlikte şehir içinde kalan bu binaların ya tekrar şehir dışına taşınmalarının planlandığı ya da başka bir kamu binasına dönüştürüldükleri görülmektedir (Özgen, 2016, s. 47). Redif teşkilatına ait bina inşaları 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra artmaya başlamış ve 20. yüzyılın başlarına kadar da devam etmiştir. İlk dönemlerde yalnızca sancak merkezlerinde ve stratejik bölgelerde görülen bu faaliyetler, 1888'den itibaren daha sistemli bir şekilde daha geniş bir alana yayılarak Anadolu'nun birçok noktasında, redif birliklerine ait binalar inşa edilmiştir (Özgen, 2016, s. 153).

Tarsus redif taburunun da bir deposunun ve cephâneliğinin olduğu, ancak deponun zaman içinde yıkılarak kullanılamaz hâle geldiği, 1902 tarihli bir belgede yer alan "*eski deponun arsasının ve enkazının satılarak yeniden inşa edilmesi düşünülen depo ve cephâneliğin masrafları için kullanılması*" şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu yapıların ne zaman inşa edildikleri ise tam olarak tespit edilememiştir. Ancak Tarsus Kaymakamlığı'nın 1902

tarihli bir yazısında geçen; “...maksad kasabanın ebniyyesinin deponun târîh-i inşâsından mukaddem ve mu’ahharlığını meydana ihraç için ise kasaba ebniyyesinin zaten kadimi aşikâr olub ancak ebniyyelerin tapuya rabtı tapu usulünün buraca 92 senesinden bed’ olunduğuna nazaran deponun inşâsından bi’t-tabî’ mu’ahhar olduğu tapu ve vergi idarelerinden îfâde edilmiş...” şeklindeki ifadeler redif binalarının 1292/1876 tarihinden önce de mevcut olduğuna işaret etmektedir (BOA. DH. MKT. 496/19-6).

Depo ve cephanelik gibi askerî mekânların zamanla kentin içinde kalması ve yakınlarına sivil binalar yapılması, zaman zaman şahıslar ile devleti karşı karşıya getirmiştir. Bunun üzerine Topçu ve İstihkam Müfettişliği’nde bir komisyon oluşturulmasına ve bu komisyon tarafından hazırlanacak olan talimâtname nin ordu komutanlıkları ile vilayetlere gönderilmesine karar verilmiştir (BOA. Y.MTV. 216/53-1). Bu bağlamda 31 Ekim 1901 tarihinde (BOA. DH.MKT. 496/19-15) yürürlüğe giren “Kaleler, istihkamlar, cephânelikler ile askerî binaların etrafına yapılacak özel binaların arasındaki mesafeye dair” talimatname yayımlanmıştır (BOA. Y.MTV. 216/53-3).

Bu talimatname yürürlüğe girdikten sonra, askerî depo ve cephânelikler ile sivil binalar arasındaki mesafe sorunu hakkında, Adana Vâliliği tarafından Dâhiliye Nezâreti’ne gönderilen bir yazıda, Tarsus’taki redif birliklerine ait askerî depo ve cephaneliğin etrafında bulunan binaların, talimâtname nin 7. maddesinde yer alan “Redîf cephânelikleriyle diğer cephâneliklerin etrafında 5 metre kadar bir siper oluşturulacak ve bu siperin sınırından itibaren 225 metre uzaklığındaki arazide bina inşa edilemeyeceği gibi tarım da yapılamayacaktır. Ayrıca yine cephâneliklerden itibaren 800 metre uzaklıktaki araziye de hiçbir şekilde binâ inşa etdirilmeyecektir” kuralına uygun olmadığı, sivil binaların cephanelik ve depoya bir hayli yakın olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan bu binaların yerlerinden kaldırılmasının kasabanın büyük bir kısmının başka bir yere nakledilmesi anlamına geldiği, bunun da mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca binaların tamir için belediyeden izin alamayanların şikayetlerinin arttığı, bu konuda nasıl bir işlemin yapılması gerektiği de merkeze bildirilen sorunlar arasındadır (BOA. DH.MKT. 496/19-4; BOA. Y.MTV. 216/53-3).

Binaların tamir etmek isteyen vatandaşların ısrarcı talepleri üzerine, merkezî ordudan gönderilen cevapta; talimâtname nin asıl amacının askerî binaları yangından korumak olduğu ifade edilerek, söz konusu talimâtname nin, yürürlüğe girdiği 31 Ekim 1901 tarihinden itibaren yapılacak binaları kapsadığı bildirilmiş ve bu tarihten önce yapılan binalara dokunulmayacağı belirtilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-5).

Bu arada Mersin Mutasarrıflığından Adana Vilâyetine gönderilen yazıda da “*depo ve cephâneliğin etrafında bulunan gerek devlete gerekse yabancılara ait binalar ile diğer dinî nitelikli mekanların kaldırılmasının kolay olmayacağı ve aynı zamanda bu binaların boya ve sıva gibi küçük tamirlere izin verilmemesinin de şikayet konusu olabileceği*” tekrar vurgulanarak, depo ve cephaneliğin şehir dışında uygun bir yere yeniden inşa edilmesinden başka bir çarenin olmadığı belirtilmiştir. Yapılan keşifte inşaat masrafları için 188.370 kuruşluk bir meblağ çıkarılmış ve eski deponun arsası ve enkazının da 60.000 kuruşa satıldığı takdirde bu tutarın 128.370 kuruşa düşebileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda belediye mühendisi tarafından hazırlanan iki adet keşifname (BOA. DH.MKT. 496/19-12), depo ve cephâneliğin planı (BOA. DH.MKT. 496/ 19-11; BOA. DH.MKT. 496/ 19-10) ve çevredeki önemli binaların depo ve cephaneliğe olan mesafesini gösteren bir harita (BOA. DH.MKT. 496/19) da merkeze gönderilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-15; BOA. DH.MKT. 496/ 19-19; BOA. DH. MKT. 496/19-17).

Tarsus redif taburunun şehir dışında bir yere taşınması ve etrafındaki binaların tamiri ile ilgili Adana Vâliliği’nden Dâhiliye Nezâreti’ne gönderilen yazılar ekleriyle birlikte merkezî orduya da iletilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/19-18). Sonuç olarak Merkezî ordudan gönderilen kararda; talimatnamedeki mesafe konusunun geçmişe dönük olmadığı vurgulanarak, depo ve cephâneliği yangın tehlikesinden korumak için bina sahiplerinin tamir taleplerine izin verileceği ve bu hususlara dikkat edildiğinde, şehir dışında yapılması planlanan depo ve cephâneliğe de gerek kalmayacağı ifade edilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-20; BOA. DH. TMIK. M. 225/6-1).

Bir süre sonra Tarsus’ta bulunan Amerikan okulu, askerî mekanlarla diğer binalar arasındaki mesafeyi belirleyen kurala uymayarak, depo ve cephâneliğe 167 metre uzaklıkta olan bahçesinde ruhsatsız bir şekilde inşaatla başlamış ve bu nedenle mesafe sorunu tekrar gündeme gelmiştir. Okul yetkilileri bütün uyarılara rağmen, Amerikan elçiliği ile İskenderun Amerikan konsoloslüğundan inşaat için aldıklarını belirterek inşaatla devam etmişlerdir. Adı geçen elçilik ile konsolosluktan herhangi bir emir gelmedikçe de inşaatı durdurmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Amerika elçiliğinden okul yönetimini acilen uyarması istenmişse de elçilikten hiçbir uyarının yapılmadığı inşaatın devam etmesinden anlaşılmaktadır (BOA. DH.MKT. 1131/82-1; BOA. DH. MKT. 1131/82-2; BOA. İ.HUS, 148/47; DH. TMIK. M. 225/6-3). Bahsi geçen bina 1905 yılında inşasına başlanan ve 1911’de kullanıma açılan, tam olarak bitirilmesi ise I. Dünya savaşı yıllarını bulan Stickler Hall binasıdır (BOA. DH.MKT. 1131/82). Amerikan sefareti ise 10 Nisan 1906’da bahsedilen binanın inşası için müsaade

istendiğini, hatta inşası düşünülen binanın resminin gönderildiğini, o zamandan beri altı ay geçmesine rağmen herhangi bir cevap verilmediğini, inşaat için bir itiraz da hasıl olmadığını, bu nedenle düşünülen inşaata müsaade buyrulduğu nazarıyla bakılarak işe başlanıldığını ifade etmiştir (BOA. BEO. 2965/222345). Her ne kadar inşa edilmekte olan bu binanın depo ve cephaneliğe yakınlığı, dolayısıyla mevzuata aykırı olduğu bildirilse ve sakıncaları yazışmalara konu olsa da yapılan incelemeler neticesinde i herhangi bir mahzurunun olmadığı kanaati hasıl olmuş ve inşaata dokunulmamıştır (BOA. DH. TMIK.M. 225/6).

Tarsus redif taburunun askerî depo ve cephanelik olarak kullandığı binalar, Gözlükule'nin hemen kuzeyinde, Tarsus Amerikan Koleji'nin batısında yer alıyordu (BOA. 148/1324 L-47). Daha önce de bahsedildiği üzere 1902'de depo yıkılmış vaziyette idi. Bu eski deponun enkazının ve arsasının satılarak inşa edilecek olan yeni depo ve cephaneliğin masrafları için kullanılması önerisi uzun süre tartışıldı (BOA. DH. MKT. 496/ 19-15). Ancak nihayetinde bu fikir kabul görmedi. 1902'de depo ve cephanelik binası için yeni bir inşa projesi hazırlandı ve söz konusu binalar mevcut yerlerine inşa edildi.

Eyice, bu tür askerî yapıların mimarisinde, 18. yüzyılın ortalarından itibaren bazı süs unsurlarıyla Türk sanatının içine sızmaya başlayan ve hızla gelişerek onu içine alan Batı sanatının etkisinin büyük olduğunu belirtmektedir (Eyice, 1981, s. 175). Batı etkisinin nedenlerinden en önemlisi etkileşimin artması ise de bir başka etmen yenileşme hareketleri çerçevesinde Hassa Mimarlar Ocağı'nın kapanmış olması ve inşa faaliyetlerinde gayrimüslim mimarların daha fazla görev almasıdır. Özellikle İstanbul ve sancak merkezlerinde inşa edilmiş yapılarda söz konusu etkiyi izlemek mümkündür. Dönemin ekonomik koşulları çerçevesinde bu yeni yapılanma kapsamında zorunlu olarak inşası gereken yapıların özellikle taşrada olanları daha sade ve çok masraflı olmayacak şekilde planlanmış olduğuna dair arşiv kayıtları mevcuttur (Özgen, 2016, s. 57).

Redif birliği yapılarının simetrik bir düzende, kat silmeleri ve pencere sövelerinin belirgin izlendiği, iki veya tek katlı olarak, genellikle beşik çatılı, giriş kısmının cephede üzerinde yazıt ve tuğra yerleştirilmiş¹ üçgen veya dairesel bir alınlıkla vurgulandığı bir düzende tasarlanmış olduğu görülmektedir (Özgen, 2016, s. 57). Günümüze ulaşan örneklerde de izlendiği üzere giriş kapısı simetrik plan ve cephe düzeninin orta aksında belirgindir ve giriş

¹ Cumhuriyet sırasında çıkarılan bir kanun ile Osmanlı dönemi yazıt ve tuğralarının müzelere taşınması yerinden çıkarılmayanların üzerinin kapatılması hükme bağlandığından redif binalarına ait yazıtların büyük çoğunluğunun yeri boştur.

kapısı ve yapı iki katlı olduğunda üst katta girişin üst kısmına denk gelen kısım dışarı doğru çıkıntılı bir balkon ile vurgulanmıştır.

Günümüze ulaşmayan ancak arşiv bilgilerinde yer alan plan ve fotoğraflardan Tarsus redif deposunun tek katlı, kırma çatılı ve kagir olarak inşa edildiği, bodrum seviyesinde ve diğer pencerelerle aynı hizada yer alan pencerelerden bir bodrumu ve yüksek çatı arasında penceresi de olan bir kat daha olduğu anlaşılmaktadır. Giriş kapısı cephe ile hem yüz yarım daire kemerli olarak cephenin tam ortasında simetri aksında yerleştirilmiştir. Depo girişinde içerde sağlı sollu üçü kapalı biri açık dörder mekân yer almaktadır. Girişin aksında arka cephede aynı şekilde tasarlanmış bir de çıkış bulunmaktadır. Yan cephelerde ön cephede düzenindeki pencerelerle aynı ölçülerde onar adet pencere vardır. Daha geç tarihli bir fotoğrafta yapının aynı yerde yer alan Duatepe İlkokulu olarak kullanıldığı görülmektedir. Redif deposunun bir tadilat yapılarak okula çevrilmiş olduğu açıkça izlenebilmektedir². Cephe düzeninde yer alan sağ ve soldaki dokuz pencereden birer adedi/ ortada olanları kapatılmış ve çatısı tekrar düzenlenmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-10; BOA. DH.MKT. 496/ 19-11). İlerleyen yıllarda ise bu bina yıkılarak yerine günümüzdeki okul binası (Hasan Karamehmet İlkokulu) inşa edilmiştir.

Cephanelik binası ise metruk ve harap vaziyette de olsa günümüze ulaşmıştır. Tescil fişinde ve ekte yer alan haritada ile arşiv kayıtlarında açıkça cephanelik olduğu belirtilmiş olmasına rağmen kubbeli bir yapıya sahip olduğu için insanlar arasında türbe olduğu kanaati hâkimdir. Hatta bazı akademik çalışmalara da “*ünik bir türbe*” olarak konu olmuştur (Ünalın, 2013, s. 1241-1262).

Cephanelik binası Neolitik bir höyük olan Gözlükule höyüğünün alt kotlarında eğimli bir alanda inşa edilmiştir. Bugün etrafında yer alan ağaçlar höyükte yapılan ilk dönem kazılarının ardından alanın mesire alanı olarak kullanılmaya başladığı 1960’lı yıllarda dikilmiştir. Kareye yakın formda ve yaklaşık 4.60mx4.60m boyutlarındaki yapı dışardan kubbe görüntüsünde dairesel bitişli, çapraz tonoz üst örtüye sahiptir. Kesme taştan inşa edilmiş yapının kubbesi sıvalıdır. Cephaneliğin etrafında yaklaşık 9.5mx9.5m ölçülerinde bir koruma/ihata duvarı mevcuttur. Yapı ile koruma duvarı arasında mevcut açıklık yaklaşık iki metrelik bir koridor şeklindedir. Koruma duvarı 60 cm kalınlığında yapının yüksekliğini geçmeyecek şekilde cephanelik giriş kotundan 2.70 metre yükseklikte inşa edilmiş olup arazinin eğimi nedeniyle bazı kısımlarda dışardan bir metre yüksekliktedir. Duvar bitişinde moloz taşlarla ve harçla oluşturulmuş üçgen kesitli harpuştanın büyük bir kısmı yok olmuştur.

² Cumhuriyet yıllarında Duatepe İlkokulu olarak kullanılan bina yıkılmış ve yerine yeni okul binası yapılmıştır.

Arşiv çizimlerinde koruma duvarı ve cephanelik girişinin aynı yönde ve aksta çizilmiş olduğu görülmekle birlikte, yerinde mevcut yapıda, diğer redif cephaneliklerinde de olduğu farklı yönlerde ve duvarlarda inşa edilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Güvenlik amaçlı olarak bu şekilde yapılmış olmalıdır. Koruma duvarı üzerinde yer alan giriş kapısı kuzeybatı duvarı üzerinde kemerli bir açıklıktır. Özgün giriş kapısı yerinde mevcut olmayıp yerinde sonradan güvenlik amaçlı takılmış bir metal kapı bulunmaktadır. Cephanelik girişi yapının güneybatı duvarı üzerindedir. Düz atkılı girişin açıklığının mermer lentosu üzerindeki deliklerden giriş kapısı üzerinde günümüzde mevcut olmayan bir yazıt yer aldığı anlaşılmaktadır. Cephanelik duvarları düzgün kesme taştan ahşap hatıllı ve koruma duvarından daha kalın olarak 70 cm kalınlığında inşa edilmiştir. Giriş cephesi dışındaki tüm cephelerde yaklaşık 20cmx70cm boyutlarında göz seviyesinin üzerinde havalandırma pencereleri bulunmaktadır. Ekte yer alan mevcut durum rölövesinde görüleceği gibi bu pencereler ışık veya görüntü sağlamaktan çok havalandırma amaçlı yapılmıştır. Açıklığın iç ve dış cephedeki yeri özellikle farklılaştırılarak dışardan içerinin görülmesinin veya dışardan yapı içine bir şey atılmasının önlenmesi istenmiştir. Koruma duvarları redif birliği cephaneliklerinin bu şekilde tekil olarak inşa edilmiş olanlarında hem cephaneliği çevreden korumak hem de herhangi bir patlama durumunda çevreyi patlamanın etkisinden korumak amacıyla inşa edilmektedir. Nevşehir-Ürgüp Redif Birliği Cephaneliği, Kastamonu-Taşköprü Redif Cephaneliği, Konya-Sille Redif Cephaneliği, Erzincan-Kurutilek Silah Ambarı, Trablusgarp-Terhune Kışlası Cephaneliği, Kale-i Sultaniye'deki cephanelik, Mersin-Silifke Redif Cephaneliği, Ankara-Kalecik Redif Cephaneliği, Burdur-Tefenni Redif Cephaneliği, Kastamonu-Daday Cephanelik Binası, Adana-Kozan Sancağı Sis Kasabası Cephaneliği, Selanik- Cuma-i Bala Kasabasındaki Cephanelik, Trabzon Kuzgundere Cephaneliği ve Elköse Cephaneliği gibi çoğu cephanelik binalarında koruma duvarı bulunmaktadır (Yıldız, 2023, s. 60). Yukarıda bahsedilen mimari özellikler göz önünde bulundurulduğunda Tarsus redif cephaneliğinin Anadolu'daki diğer redif cephanelikler ile benzer özelliklerle gösterdiği söylenebilir.

Sonuç

Askerî alanda Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile başlayan köklü değişimin en önemli ayaklarından biri de şüphesiz redif sisteminin kurulmasıdır. Osmanlı ordusunun yedek kuvveti olarak sancak ve kaza merkezlerinde konuşlandırılan bu birlikler, ihtiyaç duyulduğunda kullanılacak hazır kıta askeri birlikler olarak vazife yapmışlardır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde ve sonrasında merkeze uzak ya da yakın ülkenin birçok yerinde sıklıkla görevlendirilmişlerdir.

Tarsus redif taburunun konuşlu bulunduğu Tarsus ve çevresinde asayişin muhafazası hususunda gösterdiği faaliyetlerden başka en önemli görevi Yemen'e gönderilmesi olmuştur. Zira Tarsus redif taburu, Şam merkezli 5. ordunun mıntıkası içerisinde yer alan Adana redif alayına bağlı idi. Bu ordu, Anadolu ordusu ile birlikte Yemen'de kurulan 7. Ordunun asker ihtiyacını karşılamak üzere görevlendirilmişti. Bu nedenle her iki ordunun da mıntikasıdan askerlik çağına gelmiş çok sayıda genç Yemen'e giden taburlar içerisinde yer almıştır. Dolayısıyla Tarsuslu gençler de Yemen'e gönderilmiş ve bir kısmı burada şehit düşmüştür.

Tarsus redif taburunun konuşlandığı mevki şehrin doğusunda Gözlükule'nin hemen kuzey bitişiğinde yer almaktaydı. Zamanla şehrin büyümesi ile askeri binaların sivil binalara oldukça yakın hâle gelmesi çeşitli sakıncaları da beraberinde getirmiştir. İlgili nizamnameye göre askeri depo ve cephaneliğin özellikle yangınlardan muhafaza edilmesi için sivil binalardan belirli bir uzaklıkta bulunması zorunluluğu, Tarsus'ta çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Zira şehrin ¼'ü mevzuatta belirlenen uzaklık mesafesinin çerisinde bulunuyordu. Bu nedenle bir orta yol bulundu ve mesafe kuralının yeni yapılacak binalar için uygulanmasına karar verildi. Bu sefer de cephaneliğin hemen yanında bulunan Amerikan mektebine yeni bir bina yapılmaya başlanması, bu hususta uzun süren yazışmalara neden oldu. Neticede bu inşaatın yapılmasına da izin verilmesi, dönemin Osmanlı yöneticilerinin Amerikan hükümeti ile böyle bir mesele için karşı karşıya gelmek istememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Her ne kadar şehrin dışında uygun bir mahalle taşınma tartışmaları olsa da redif deposu ve cephaneliği, 1902 yılında hazırlanan bir proje ile oldukları yerde yeniden inşa edilmiştir. Her iki bina da Cumhuriyet yıllarını görmüş, redif deposu okul binası olarak, cephanelik ise değişik amaçlarla kullanılmıştır. Ancak ülkemizin birçok yerinde redif binaları hâlâ ayakta ve çeşitli amaçlarla kullanılırken Tarsus redif deposu maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır. Okul binası olarak hizmet verirken yıkılmış ve yerine yeni bir okul inşa edilmiştir. Cephanelik ise günümüzde hâlâ ayakta olup kubbeli yapısı nedeniyle halk arasında Duatepe Türbesi olarak anılmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- BOA. 148/1324 L-47
- BOA. ADVN.NŞT. 16/89-94
- BOA. BEO. 2507/187990
- BOA. BEO. 2965/222345
- BOA. DH.MKT. 1131/82
- BOA. DH.MKT. 1131/82-2
- BOA. DH.MKT. 496/19
- BOA. DH.MKT. 792/77

BOA. DH.TMIK. M. 225/6

BOA. İ.HUS. 148/47

BOA. Y.A.HUS. 484/105

BOA. Y.MTV. 130/133

BOA. Y.MTV. 216/53

BOA. Y.MTV. 269/9

BOA. Y.MTV. 272/124

BOA. Y.MTV. 297/89

BOA. Y.PRK.ASK. 60/39

BOA. Y.PRK.BŞK. 73/108

BOA. Y.PRK.UM 33/28

BOA. Y.PRK.UM. 74/68

Düstûr, 1. Tertib, C.V, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1937.

Adana Vilayet Salnamesi (AVS), 1289; 1290: 1308; 1309; 1312; 1318; 1320.

Sâlnâme-i Askerî (SA), 1306; 1311; 1324.

Akgündüz, A. (1993). *Arşiv belgeleri ışığında Tarsus tarihi ve Eshâb-ı Kehf*. İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

Başar, F. (1997). *Osmanlı eyâlet tevcihâtı (1717-1730)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Berkes, N. (2002). *Türkiye 'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çadircı, M. (1963). "Anadolu'da redif askerî teşkilatının kuruluşu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(14), ss. 63-75.

Çadircı, M. (1997). *Tanzimat döneminde anadolu kentleri'nin sosyal ve ekonomik yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çakaloğlu, C. (2016). "1903 Yemen İsyânının bastırılmasında Mersin Redif Taburu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, III(8), ss. 113-135.

Çakaloğlu, C. (2010). "Yemen İsyânı ve Trabzon Redif Taburu (1905-1906)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), ss. 99-122.

Ergenç, Ö. (2013). *Osmanlı tarihi yazıları: Şehir, toplum, devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Eyice, S. (1981). "XVIII. Yüzyılda Türk sanatı ve türk mimarisinde Avrupa neo-klasik üslubu", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 9(10), ss.163-190.

İnalçık, H. ve Quataert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi, 1600–1914*, İstanbul: Eren Yayınevi.

Kara, H. (2018). "Osmanlı redif teşkilatında talim: 1909 tarihli talimnâme örneği", *Tarih Okulu Dergisi*, XXXIV, ss. 383-419.

Kunt, M. (1997). *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1600-1908*, C. 3, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kütükoğlu, M. (1982). "Sultan II. Mahmud Devri yedek ordusu redif-i asakir-i mansure", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, ss. 127-158.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra askeralma kanunları 1839-1914. (1994). Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Ömer Nailî, *Fenni harp ve tarih-i askerî*. (1283), C. I, İstanbul: Mekteb-i Hayriye Matbaası.

Özcan, A. (2007). “Redif”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, ss. 524-526.

Özgen, M. M. (2016). *Sultan İkinci Abdülhamid Han devri Osmanlı redif binaları*. İstanbul: Hamidiye Kitaplığı.

Tunalı, A. C. (2003). *Tanzimat döneminde osmanlı kara ordusunda yapılanma (1839-1876)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Türk silahlı kuvvetler tarihi. 3. Cilt, 5. Kısım (1793-1908). (1978). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Uğuz, S., *Meşrûtiyet'ten cumhuriyet'e Tarsus (1876-1926)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, U. (2008). *Sultan Abdülaziz Dönemi Osmanlı kara ordusu (1861-1876)*, Ankara: ATASE Yayınları.

Ünal, U. (2008). “Askerî Salnâmelerin tarih araştırmalarındaki yeri 1865 ve 1870 örneklemi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 11(2), ss. 203-219.

Ünalın, H. S. (2013). Anadolu'dan ünik bir türbe; Tarsus Duatepe Türbesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), ss. 1241-1262.

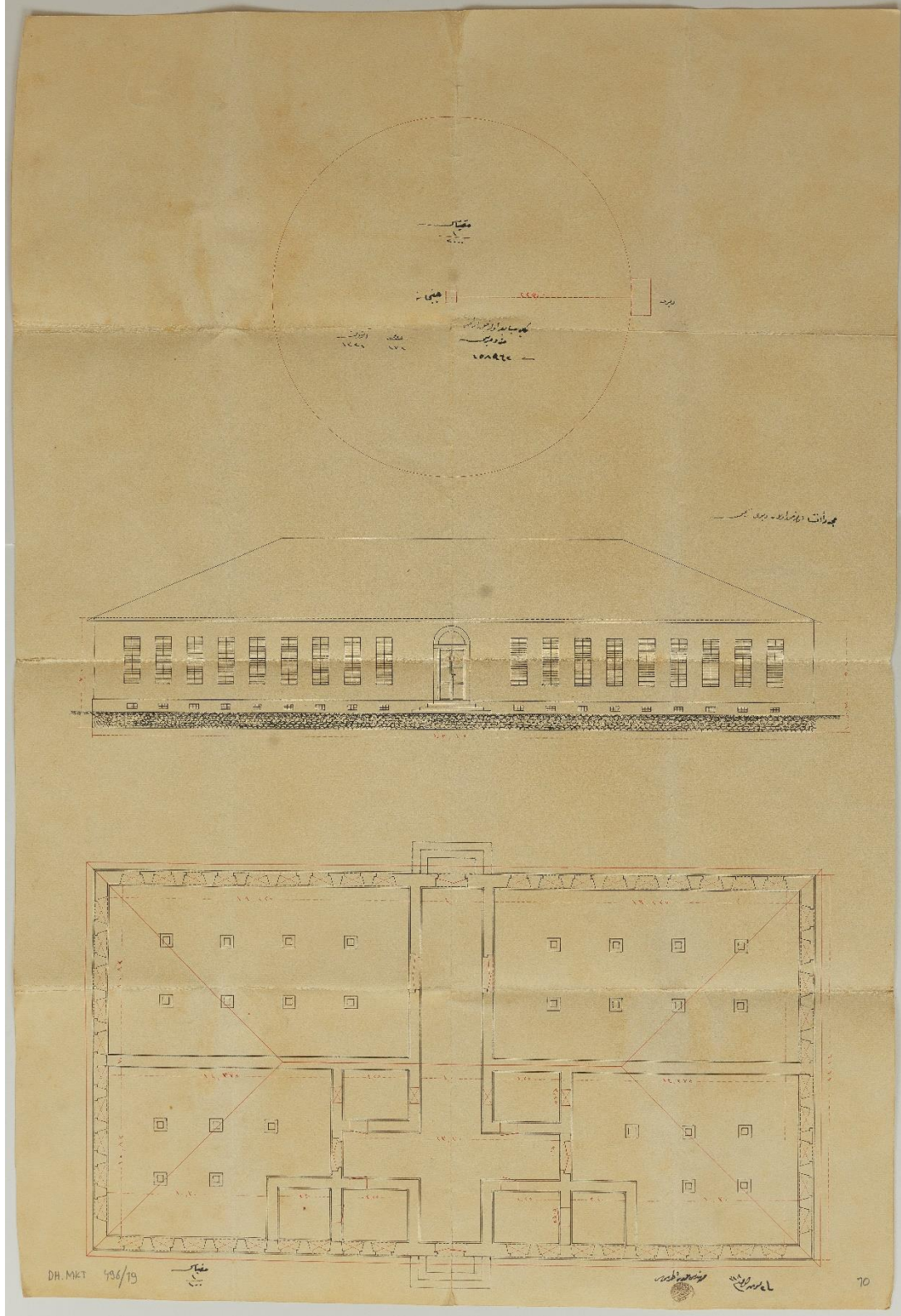
Ünsal, E. (2009). *Girit'in Türk hakimiyetinden çıkışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Edirne.

Ünsal, F. (2007). *Modernleşme dönemi Osmanlı Devleti kara kuvvetleri (1826-1876)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırıkkale.

Yörük, S. (2015). *XVIII. Yüzyılın ilk yarsısında Adana şehri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

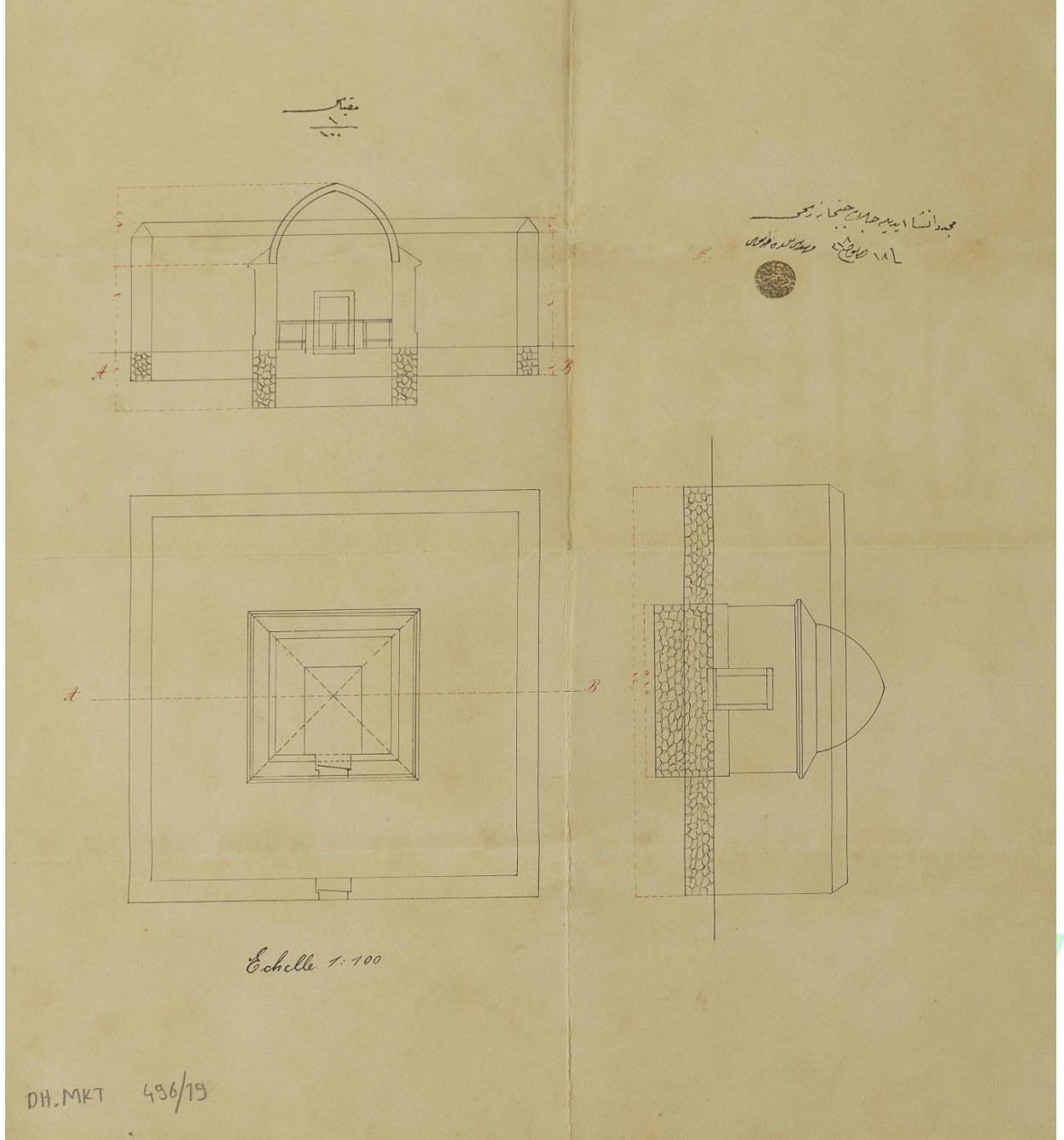
Yıldız, K. (2023). *Son dönem Osmanlı askerî mimarisi bağlamında Trabzon cephanelikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi: Trabzon.

Ek 2. Yeniden inşa edilen Tarsus redif taburu deposunun planı⁴

⁴ BOA. DH.MKT. 496/ 19-11.

Ek 3. Yeniden inşa edilen Tarsus redif taburu cephaneliğinin planı⁵

⁵ BOA. DH.MKT. 496/ 19-10.

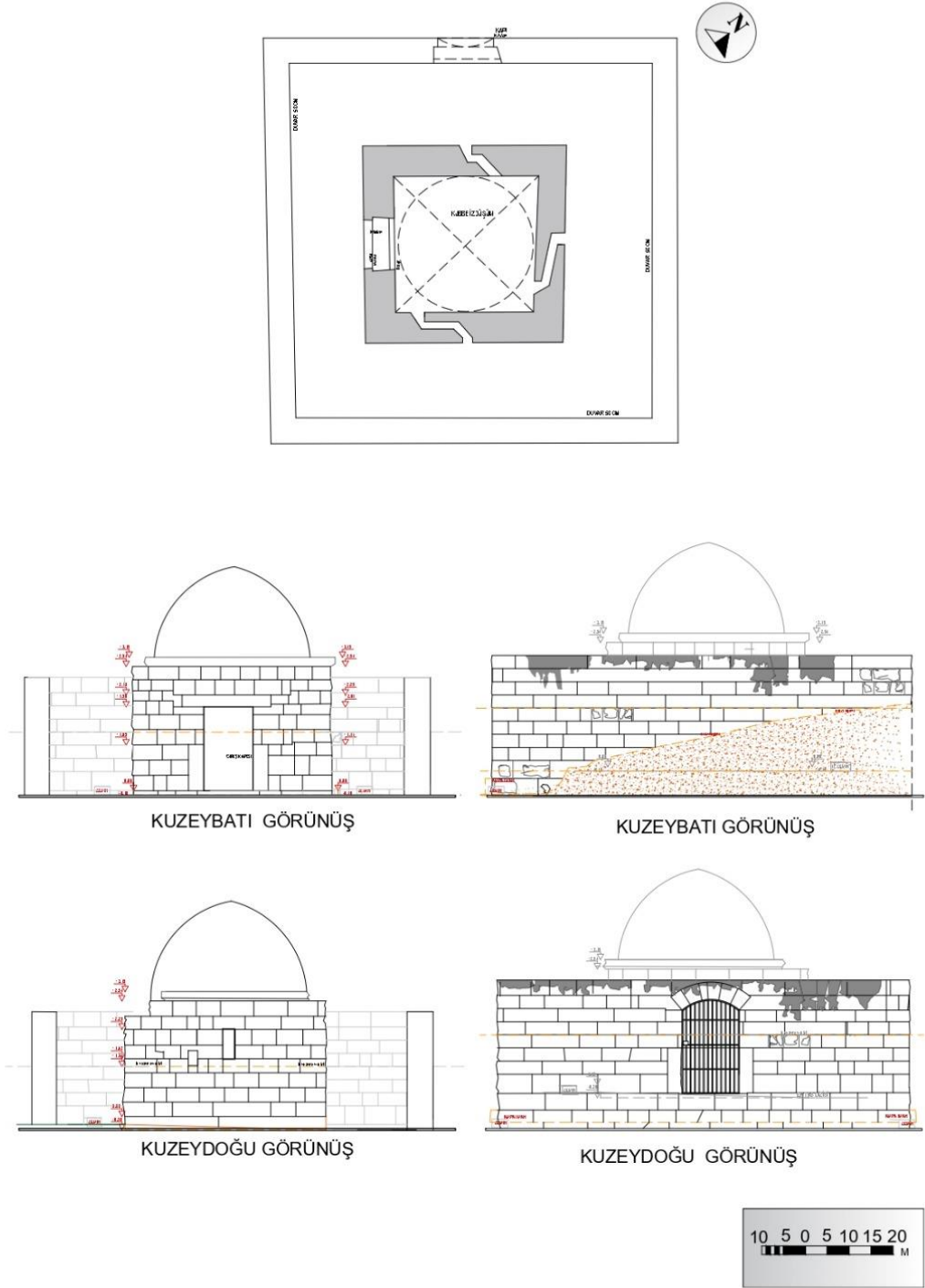
Ek 4. Tarsus redif deposu

Ek 5. Duatepe İlkokulu (Tarsus redif deposu)

Ek 5. Tarsus redif taburu cephaneliğinin günümüzdeki durumu⁶

⁶ Ekim 2023 Durukan, İ. Tarafından hazırlanan rölöve ve fotoğraflar

Ek 6. Tarsus Redif Cephaneliği Yerleşim Planı 1902-2023

Ek 7. Tarsus redif taburu cephaneliğinin günümüzdeki durumunu gösterir fotoğraflar⁷

⁷ Fotoğraf: İpek Durukan

